

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-777-786

УДК 343.2/7+343.9:(343.226:343.85)

О. С. ФЕЩЕНКО,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0007-1753-2774

ПСИХІЧНЕ НАСИЛЬСТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЇ ТА МЕЖІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті розглядається поняття психічного насильства, його правове регулювання та проблеми кваліфікації в кримінальному праві України. Аналізуються його суб'єктивні ознаки, вплив на потерпілих та межі відповідальності винних осіб. Особливу увагу приділено необхідності удосконалення законодавства та узгодження судової практики для забезпечення чіткого правозастосування і справедливого розгляду кримінальних справ.

Ключові слова: насильство, агресія, фізичне насильство, психічне насильство, психологічне насильство, види насильства, погроза, шкода, вбивство, знищення майна, дія, бездіяльність, вплив, залякування, кібербулінг, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України, обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Feshchenko Oleh. Psychological violence in criminal law: issues of qualification and limits of liability

The article examines the concept of psychological violence, its legal regulation, and issues of qualification in the criminal law of Ukraine. It analyzes its subjective characteristics, impact on victims, and the limits of liability for offenders. Special attention is given to the need for improving legislation and systematizing judicial practice to ensure clear law enforcement and fair consideration of criminal cases.

Key words: violence, aggression, physical violence, mental violence, psychological violence, types of violence, threat, harm, murder, destruction of property, action, inaction, influence, intimidation, cyberbullying, criminal liability, Criminal Code of Ukraine, circumstances that exclude the criminal illegality of the act.

Вступ. У Конституції України, а також нормативно-правових актах сформульовані норми, які захищають права і свободи людини від будь-яких форм насильства. Так, у ст. 3 Основного Закону України чітко визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю¹. Ґрунтуючись на Конституції України, міжнародно-правових актах щодо захисту прав і свобод людини, у

* **Feshchenko Oleh**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

Кримінальному кодексі України (далі – КК України) зазначається, що він має своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина»².

Психічне насильство над особою залишається актуальною проблемою в кримінальному праві України. Незважаючи на значну увагу до цієї теми з боку вітчизняних і міжнародних правознавців, вивчення психічного насильства в контексті кримінального законодавства досі потребує глибокого дослідження та систематизації. У КК України недостатньо чітко визначено поняття психічного насильства, а також його ознаки та критерії, що ускладнює правозастосування.

Необхідність чіткого законодавчого визначення психічного насильства зумовлена його широким проявом у різних формах, таких як шантаж, вимагання, психологічний тиск, маніпуляція свідомістю, а також використання новітніх технологій, таких як кібербулінг. Психічне насильство є не тільки соціально небезпечним, а й завдає серйозної шкоди психічному здоров'ю потерпілих, що може призвести до розвитку стресових розладів, депресії та інших психічних захворювань.

Постановка проблеми. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є відсутність у кримінальному законодавстві чіткої класифікації видів психічного насильства та неузгодженість термінології. Науковці звертають увагу, що психічне насильство в одних випадках може виступати одним зі способів вчинення кримінального правопорушення (статті 115, 121 КК України та ін.), а в інших (як у статтях 129, 195 КК України) мати ознаки окремого складу кримінального правопорушення³. Це створює труднощі при визначенні меж кримінальної відповідальності за психічне насильство та обмежує можливість для ефективного правового захисту потерпілих. Також слід відзначити, що психічний примус, як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, потребує детального аналізу та осмислення в контексті сучасної кримінально-правової теорії та практики.

Отже, для подолання цих проблем важливо провести комплексне дослідження ролі психічного насильства в кримінальному праві, вдосконалити законодавство та правозастосовну практику в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему психічного насильства у кримінальному праві загалом або окремим аспектам цієї проблеми було присвячено роботи таких науковців, як: О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Б. М. Головкін, В. В. Голіна, В. Я. Горбачевський, О. В. Григор'єва, В. К. Гришук, О. Л. Гуртовенко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, А. О. Йосипів, Р. С. Кваша, О. Г. Колб, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, Ю. В. Нікітін, А. В. Савченко, Г. М. Собко, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. І. Шаkun та багато інших вчених.

Мета статті полягає у встановленні кримінально-правових аспектів психічного насильства над особою, визначенні меж відповідальності за вчинення таких правопорушень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Психічний примус як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, є важливою складовою кримінального права.

Важливо визначити, що стан обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, – це сукупність об’єктивних і суб’єктивних чинників, які є необхідною умовою виключення кримінальної протиправності діяння. Обставина, що виключає злочинність діяння, – це вчинення особою, яка опинилась у специфічній ситуації (стані) діяння, до якого спонукала ця ситуація, що формально містить склад злочину і не перевищує меж правомірної шкоди⁴. Слід зазначити, що можливість застосування до особи фізичного або психічного примусу впливає безпосередньо із диспозиції кримінально-правової норми. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 147 КК України відповідальність настає за захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Отже, умовою для звільнення заручника може бути вчинення зазначеними особами дій або бездіяльності, які містять склад того чи іншого злочину, передбаченого у статтях Особливої частини КК України. Як правило, такі особи вчиняють суспільно небезпечне діяння під впливом психічного примусу, пов’язаного із вимогами вчинити дію або бездіяльність як умову звільнення заручника, тому їх дії слід оцінювати за правилами крайньої необхідності. При цьому умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам буде правомірним, якщо така шкода є менш значною, ніж відвернена шкода, або рівнозначною.

Не можемо не погодитись, що важливим є питання виключення кримінальної відповідальності жертв торгівлі людьми, зокрема, й у випадку кваліфікації їх незаконних дій як таких, що вчинені внаслідок фізичного або психічного примусу⁵.

Сутність психічного примусу полягає в тому, що особа вчиняє правопорушення під впливом погрози, яка зумовлює її поведінку, однак при цьому не позбавляє її можливості керувати своїми діями повною мірою. Згідно з положеннями кримінального законодавства дія або бездіяльність, вчинена під впливом психічного примусу, не є злочином, якщо особа не мала можливості вільно вибирати свою поведінку, тобто її воля була частково обмежена. Психічний примус є відмінним від фізичного, оскільки за психічного примусу особа все ж має певну свободу волі, хоча й обмежену погрозою насильства чи іншими наслідками. Втім, науковці зазначають, що в багатьох випадках психічне насильство спричиняє більш бурхливу емоційну реакцію, ніж фізичне насильство⁶.

Чіткого визначення психічного примусу кримінальне законодавство не надає. Лише короткий опис його як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. Згідно з ч. 1 ст. 40 КК України не є злочином дія або бездіяльність, вчинена під безпосереднім впливом фізичного або психічного примусу, якщо особа не могла вільно керувати своїми вчинками. Частина 2 цієї статті чітко визначає психічний примус як погрозу застосування насильства або заподіяння матеріальної або моральної шкоди, спрямовану на примування особи вчинити злочин. Психічний примус хоча й обмежує можливості особи керувати своїми діями, проте ніколи не паралізує цілком її волю, внаслідок чого ця особа все ж таки має можливість обрати той або інший варіант поведінки, як і під час непереборного фізичного примусу⁷.

Однак таке правове регулювання потребує значного вдосконалення.

Насамперед важливо з'ясувати, що таке насильство, а психічний примус саме таким і є. Насильство – це умисний суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється шляхом психологічного або фізичного посягання особою на інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода або створюється реальна загроза для життя, здоров'я, честі і гідності та інших прав і свобод громадян, що гарантовані Конституцією України і охороняються кримінальним законом⁸. Сучасне кримінальне право України недостатньо чітко визначає межі психічного примусу, що призводить до правових колізій і ускладнює кваліфікацію діянь, скоєних під його впливом. Такий стан речей підвищує ступінь «необ'єктивності» судового розсуду, тому треба максимально докладно розкрити межі та ознаки такого виду насильства, як психічний примус, щоб уникнути випадків неправильної кваліфікації стану, що виключає кримінальну протиправність діяння. Це стосується, зокрема, ситуацій, коли особа вчиняє злочин під впливом зовнішнього тиску, але зберігає деякі можливості для усвідомленого вибору поведінки.

Об'єктивні ознаки психічного примусу, передбачені в ч. 2 ст. 40 КК, дещо схожі з об'єктивними ознаками непереборного фізичного примусу, але мають суттєву відмінність у обставині вчинення суспільно небезпечного діяння: особа вчиняє це діяння під впливом на тілесну недоторканність або свободу з боку іншої особи (осіб), за якого вона остаточно не позбавляється можливості керувати своїми діями (бездіяльністю). Але в такому разі заподіяну шкоду необхідно оцінювати з урахуванням крайньої необхідності (ст. 39 КК), тобто заподіяна шкода повинна бути меншою за відвернену шкоду. А обов'язковою умовою до обстановки є неможливість усунути іншими засобами цей фізичний примус із боку іншої особи (осіб).

Відмінністю психічного примусу від фізичного є те, що за психічного примусу стосовно особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, з боку іншої особи (осіб) висловлюється погроза застосувати до неї фізичне насильство в разі відмови вчиняти це діяння.

Суб'єктом переборного психічного примусу є фізична осудна особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння під впливом фізичного або психічного

примусу, у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Не можуть бути суб'єктами фізичного або психічного примусу неосудні особи, а також особи, які не досягли зазначеного віку. До таких осіб можуть бути застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру.

Суб'єктивні ознаки переборного психічного примусу, який передбачено в ч. 2 ст. 40 КК, включають таке. Інтелектуальний момент характеризується тим, що особа усвідомлює суспільну небезпеку діяння, яке вона повинна виконати під впливом переборного психічного примусу, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків. Вольовий момент: особа не бажає настання суспільно небезпечних наслідків, але свідомо допускає через переборний психічний примус. Мотив і мета вчинити ці діяння відсутні. Під час переборного психічного впливу в особи може виникнути стан сильного душевного хвилювання.

Отже, тільки встановивши об'єктивні та суб'єктивні ознаки психічного примусу, можна говорити про його наявність, і саме тоді така обставина буде включати злочинність діяння⁹. Складність правового регулювання полягає в тому, що на практиці немає чітко визначених критеріїв для відмежування психічного примусу від інших обставин, що можуть впливати на вчинення злочину. Наприклад, важливо враховувати, чи є погроза реальною і відчутною для особи, а також який ступінь контролю вона мала над своїми діями під впливом цієї загрози. Це питання потребує спеціальної психологічної експертизи для того, щоб установити ступінь впливу примусу на психіку особи й визначити, чи була вона здатна до прийняття самостійного рішення.

Психічний примус може мати різні форми, і саме тому необхідно законодавчо визначити, що саме є психічним примусом, а які обставини можуть вважатися лише ознаками тиску, але не примусом. У цьому контексті важливо також розмежовувати види примусу, адже фізичний примус та психічний мають суттєві відмінності, що стосуються як обставин вчинення злочину, так і можливості особи вільно керувати своїми діями. Тому слід уважно вивчити всі можливі варіанти примусу та їх вплив на поведінку особи.

Також важливим є питання суб'єктивних ознак психічного примусу, таких як усвідомлення особою суспільної небезпеки її діяння, передбачення наслідків і наявність психологічного тиску, який впливає на її рішення. Зазначені ознаки потребують детальної правової оцінки, оскільки від них залежить не лише кваліфікація діяння, а й визначення рівня кримінальної відповідальності.

Крім того, варто звернути увагу на необхідність удосконалення законодавства, яке стосується психічного примусу, з метою забезпечення чітких і однакових підходів у практиці судів. Слід підтримати ідею про зміни до ст. 40 КК України, зокрема, замінити термін «фізичний примус» на «насильство», що більш точно відображає суть обставини. Також доцільно деталізувати вимоги щодо психічного примусу, встановивши чіткі критерії для визна-

чення його наявності в конкретних випадках. Варто зауважити, що проект нового КК України не містить у переліку обставин, що виключають проти-правність діяння, психічного примусу (як, до речі, і фізичного). Питання про кримінальну відповідальність особи, яка спричинила шкоду внаслідок фізичного примусу, якщо вона зберігала можливість керувати своїми діями, або психічного примусу, вирішується відповідно до положень ст. 2.9.6, яка визнає поняття й межі правомірності заподіяння шкоди за наявності крайньої необхідності¹⁰.

У результаті тільки після ґрунтовного аналізу та чіткого визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак психічного примусу, можна буде точніше оцінювати діяння, вчинене під його впливом, і застосовувати до особи правильну юридичну оцінку.

Важливим аспектом психічного примусу є те, що для його наявності необхідно, щоб особа в момент вчинення правопорушення відчувала серйозний психологічний тиск. Тобто примус повинен бути достатньо сильним і реальним, щоб особа не могла прийняти альтернативне рішення. Це означає, що загроза має бути настільки значущою, що в іншому випадку особа б не вчинила злочин. Проблема полягає в тому, що в багатьох випадках суди можуть мати різне уявлення про ступінь психологічного тиску, що знижує єдність судових рішень.

Особливу увагу потрібно звернути на ситуації, коли психічний примус є не безпосереднім, а опосередкованим. Наприклад, особа може відчувати тиск не через прямі погрози, а через підсвідоме переконання або через безпосереднє втручання у її життя і діяльність з боку інших осіб або структур. Такі ситуації складніше оцінити, оскільки наявність психічного примусу може бути неочевидною й потребувати додаткового розслідування та експертизи. Водночас урахування таких нюансів дає змогу точніше визначити, чи була особа в змозі здійснити вільний вибір у момент вчинення діяння.

Психічний примус є важливим для кваліфікації не тільки самих злочинів, а й для оцінки ступеня вини особи. Якщо вчинення злочину відбулося під впливом психічного примусу, то це може бути підставою для зменшення міри покарання або навіть повного звільнення від кримінальної відповідальності. Дослідник Є. С. Назимко зауважує, що розмежування правомірної і злочинної поведінки не завжди можливо провести чітко, тому часто виникають колізії інтересів людини, суспільства і держави. Зумовлюються такі ситуації тим, що громадяни іноді змушені вчиняти діяння, що є правомірним заподіянням шкоди інтересам, охоронюваним законом. Тому важливим є те, як суд оцінює співвідношення між погрозою та поведінкою особи: чи була ця погроза реальною та достатньо сильною для того, щоб особа не могла вільно вибирати свої дії. Застосування психічного примусу може виступати як обставина, що обґрунтовує звільнення від кримінальної відповідальності, або як обставина, що пом'якшує покарання.

Водночас не завжди психічний примус веде до повного звільнення від відповідальності. Якщо буде доведено, що особа все ж мала можливість вибору, то це може стати підставою для відмови в застосуванні такої обставини. Важливим є те, щоб суд на основі доказів та аналізу обставин справи визначив, чи була особа реально піддана психічному примусу, який позбавив її можливості усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, чи все ж мала можливість діяти відповідно до свого розуміння. Важливо також звертати увагу на стан особи до моменту здійснення психологічного насильства і, як наслідок, вчинення злочину.

Для того, щоб визначитись, чи був стан обставини, яка виключає кримінальну протиправність, необхідно встановити комплекс об'єктивних і суб'єктивних ознак психічного примусу. Дослідження фахової літератури з проблематики психічного примусу і обставин, які виключають кримінальну протиправність, дає змогу сформулювати такі ознаки, зокрема:

- 1) діяння, вчинені у стані психічного примусу, зовні подібні до злочинів;
- 2) діяння, вчинені у стані психічного примусу, можуть мати форму дії або бездіяльності;
- 3) джерелом психічного примусу є протиправні (злочинні) дії особи, яка застосовує примус;
- 4) наявність і дійсність психічного примусу;
- 5) фактична неможливість особи вільно керувати своїми діями (поведінкою);
- 6) неможливість відвернути шкоду іншими «засобами»;
- 7) співрозмірність заподіяної та відверненої шкоди.

Психічне насильство може викликати в особи стан сильного емоційного душевного хвилювання. Йому можуть передувати накопичення за певний період «негативних емоційних психотравмуючих чинників, причиною виникнення яких можуть бути відкриті знущання над особою (побої, образи) в різній формі, що призводить до емоційного напруження і до афекту. Це такий стан, що переповнює чашу терпіння людини і тоді вона здатна на помсту, навіть до вбивства свого ворога»¹¹.

З урахуванням сучасних умов, що характеризуються різноманітними методами психологічного впливу, зокрема, булінг, кібербулінг, нав'язливе переслідування (сталкінг), актуальним є питання вдосконалення законодавства. Пропозиції щодо створення більш чіткої юридичної бази для визначення психічного примусу, а також критеріїв для оцінки ситуації є важливими кроками для зниження правової невизначеності. Це дасть змогу не тільки забезпечити більш ефективне правосуддя, а й підвищить рівень правової впевненості у громадян.

Загалом, психічний примус потребує більш детального регулювання. Тільки через чітке визначення як обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, так і самого поняття психічного примусу, можна

забезпечити справедливе правосуддя та належну юридичну оцінку ситуацій, що виникають внаслідок його впливу.

Висновки. Питання правильної кваліфікації психічного примусу в контексті обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, є важливим і потребує вдосконалення. Психічний примус може призводити до ситуацій, коли особа діє не за власним бажанням, а під впливом страху чи тиску. Якщо людина перебуває в умовах, за яких загроза змушує її виконати певні дії, не маючи реальної альтернативи, її поведінка повинна піддаватися ретельному дослідженню задля досягнення повної об'єктивної істини.

Для правильного юридичного аналізу психічного примусу необхідно враховувати як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки. Важливим є встановлення реальності загрози, ступеня її впливу на особу та можливості вибору альтернативної поведінки. В окремих випадках психічний примус може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання. Проте недостатня деталізація цього поняття в законодавстві ускладнює його кваліфікацію та створює ризики неправильного тлумачення норм права.

Отже, для усунення правових колізій необхідне вдосконалення законодавства, що регулює питання психічного примусу. Зокрема, доцільно деталізувати критерії його визначення, встановити чіткі межі його застосування та внести відповідні зміни до КК України. Це сприятиме більш об'єктивному судовому розгляду справ, пов'язаних із психічним примусом, і забезпечить баланс між захистом прав особи та принципом справедливості.

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: Алерта, 2018 р. 80 с. 2. Кримінальний кодекс України. офіц. текст. Київ: Алерта, 2022. 240 с. 3. Киренко С. Проблеми кримінально-правової оцінки психічного насильства. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 1 (34). С. 132. 4. Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключющие преступность деяния. Харків: Основа, 1991. С. 89. 5. Наумова О. С. Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи (за статтями розділу III Особливої частини КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 180. 6. Гумін О. М. Психічне насильство проти особи як кримінальне правопорушення та його негативні наслідки. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. 2023. Т. 2. Вип. 76. С. 89. 7. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. С. 271. 8. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2011. С. 23. 9. Собко Ганна. Психічне насильство як обставина, що виключає злочинність діяння. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 10. С. 154. 10. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін В. М., Вишневецька І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов С. Л., Хавронюк М. І. / За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: ВАІТЕ, 2024. С. 89. 11. Назимко Є. С. Значення

ознак суспільно небезпечного діяння для застосування інституту обставин, що виключають злочинність діяння. *Форум права*. 2010. № 1. С. 265. **12.** Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2007. С. 273.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: chynne zakonodavstvo stanom na 02 liutoho 2018 r.: ofits. tekst. Kyiv: Alerta, 2018 r. 80 s. **2.** Kryminalnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo iz zminamy ta dopov. na 07 veresnia 2022 roku. Ofits. tekst. Kyiv: Alerta, 2022. 240 s.
3. Kyrenko S. Problemy kryminalno-pravovoi otsinky psikhichnoho nasylstva. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. 2021. № 1 (34). S. 132. **4.** Baulyn Yu. V. Obstoiatelstva, yskliuchaiushchye prestupnost deaniya. Kharkiv: Osnova, 1991. С. 89. **5.** Naumova O. S. Kryminalno-pravova protydiia zlochynam proty voli osoby (za stattiamy rozdilu III Osoblyvoi chastyny KK Ukrainy): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv, 2017. S. 180.
6. Humin O. M. Psikhichne nasylstvo proty osoby yak kryminalne pravoporushennia ta yoho nehatyvni naslidky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: seriia: Pravo / holov. red. Yu. M. Bysaha – Uzhhorod*, 2023. T. 2. Vyp. 76. S. 89. **7.** Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. zakladiv osvity / M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, V. I. Borysov ta in.; za red. profesoriv M. I. Bazhanova, V. V. Stashysa, V. Ia. Tatsiia. Kyiv – Kharkiv: Yurinkom Inter-Pravo, 2001. С. 271. **8.** Humin O. M. Kryminalna nasylnytska povedinka osoby: teoretyko-prykladni aspekty: avtoref. dys. d-ra yuryd. nauk. spets: 12.00.08. Lviv, 2011. С. 23. **9.** Sobko Hanna. Psikhichne nasylstvo yak obstavyna, shcho vykluchae zlochynnist dianniia. *Pidpryiemstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 10. S. 154. **10.** Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: peredumovy rozrobky, kontseptualni zasady, osnovni polozhennia: monohrafiia. Andrushko P. P., Bakumov O. S., Baulin Yu. V., Burdin V. M., Vyshnevska I. A., Horokh O. P., Hutorova N. O., Marchuk N. O., Navrotskyi V. O., Ponomarenko Yu. A., Streltsov Ye. L., Khavroniuk M. I. / Za zah. red. Yu. V. Baulina, M. I. Khavroniuka. Kyiv: Kompaniia VAITE. 2024. S. 89. **11.** Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 4-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv: Yurydychna dumka, 2007. С. 273. **12.** Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. Kyiv: Yurydychna dumka, 2007. С. 273.

Feshchenko Oleh. Psychological violence in criminal law: issues of qualification and limits of liability

Introduction. Psychological violence in the criminal law of Ukraine requires clear legal regulation and the definition of the limits of liability for offenders. An important aspect is the analysis of its subjective characteristics and impact on victims, which can have serious consequences for their mental health and social activity. Improving legislation and systematizing judicial practice are necessary steps to ensure effective law enforcement and fair consideration of criminal cases.

The aim of the article is to explore the criminal law aspects of psychological violence and the boundaries of liability for such offenses in Ukraine.

Results and conclusions. In general, the issue of psychological violence is important and requires deep improvement. The existing problem of insufficient and poor representation of psychological categories in criminal law leads to difficulties in the practical implementation of legal norms. One way to correct this situation is the

integration of psychological knowledge into legal categories, which will allow for a more accurate assessment of psychological violence situations and the determination of responsibility for those acting under its influence.

Psychological violence, being no less dangerous than physical violence, requires a special approach in legal assessment, particularly through psychological expertise, which will help determine the extent of its impact on a person. This will allow for a more just and reasoned application of criminal punishment in line with the principles of criminal law, such as the principles of guilt, fairness, and legality.

Given the development of technology and social changes, it is important to anticipate new forms of aggression, including psychological violence, and to develop legal mechanisms to combat them. This will serve as a guarantee of protecting human rights and freedoms in the face of modern challenges posed by the criminal justice system. It is crucial that the analysis of psychological violence involves various humanitarian disciplines, including psychology, law, and sociology, which will help create a comprehensive strategy for its prevention and effective legal response.

Key words: *violence, aggression, physical violence, mental violence, psychological violence, types of violence, threat, harm, murder, destruction of property, action, inaction, influence, intimidation, cyberbullying, criminal liability, Criminal Code of Ukraine, circumstances that exclude the criminal illegality of the act.*